

УДК 378.093.113.4(477.53)

Ректор-новатор Іван Зязюн

Микола СТЕПАНЕНКО,

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови,
ректор Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

У всіх сферах життєдіяльності України відбуваються кардинальні зміни, що істотно впливають на формування суспільних ідеалів, життєвих цілей і цінностей, прагнень та інтересів людей, насамперед молоді. У цих умовах сучасна вища освіта, зокрема педагогічна, має орієнтуватися не лише на когнітивний розвиток особистості майбутнього професіонала, а й на його духовне, морально-етичне, емоційно-вольове, естетичне зростання і самовдосконалення. Тож нині вкрай важливим є створення освітнього середовища, яке забезпечило б гармонізацію інтелектуальних, емоційних та духовно-моральних сил студента, формування педагогічної еліти з культурно-навчально-пізнавальної діяльності, професійного саморозвитку, самоствердження особистості з високим рівнем культури, інтелігентності, креативного стилю діяльності. У цьому аспекті великого значення набуває вивчення й популяризація організаційно-управлінського досвіду Івана Андрійовича Зязюна щодо залучення студентів педагогічного університету до художньо-творчих колективів. Досвід, про який мовиться, випробувано десятиліттями, а сучасність стала перевіркою й підтвердженням життєздатності та правомірності його ідей стосовно єдності науки й мистецтва.

Аналізу внеску І. Зязюна в розвій вищої педагогічної освіти присвячено праці вітчизняних і зарубіжних учених: О. Боровік, Г. Васяновича, Т. Десятова, В. Кременя, А. Кузьмінського, Т. Левовицького, М. Лещенко, В. Моргуна, О. Отич, В. Рибалки, О. Семенов, Н. Сулаєвої, Н. Тарасевич, Т. Усатенко, В. Ягупова та ін. Однак дотепер недостатньо з'ясованими є такі теоретичні ідеї, як науково-мистецьке пізнання світу, охоплення мистецького компонента системою професійної підготовки вчителя, організаційно-педагогічний досвід ректорської діяльності І. Зязюна. Теоретична й практична цінність, неординарність доробку Івана Андрійовича в розбудові вітчизняної вищої школи на сучасному етапі її розвитку спричинили появу пропонованої розвідки. Її основною метою є висвітлення особливостей організації мистецько-освітньої діяльності майбутніх учителів у Полтавському державному педагогічному інституті за часів ректорства І. Зязюна, систематизація, узагальнення й поширення досвіду його управлінської та наукової діяльності з реалізації ідеї взаємовпливу й взаємодоповнення педагогіки та мистецтва, аналіз сучасних тенденцій розвитку ідей відомого вченого й талановитого керівника в наукових дослідженнях його учнів та послідовників.

Феномен філософсько-педагогічних ідей академіка Зязюна незаперечний та багатогранний. Його по праву вважають основоположником і послідовним утілювачем у життя наукової концепції про гармонійний синтез мистецтва і педагогіки в підготовці вчителя. Ректор-новатор Полтавського

педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (1975–1990), маючи за плечима педагогічний та мистецький досвід, вибудував таку освітньо-керівну діяльність у ВНЗ, яка вможливує цілісне пізнання навколишнього світу, сприяє професійному становленню й самореалізації майбутнього спеціаліста. На переконання І. Зязюна, залучення студентів до мистецько-освітньої діяльності в художньо-творчих колективах – найдієвіший і найефективніший шлях підвищення педагогічної майстерності тих, хто серйозно готує себе до вчительської праці [4, с. 36].

За перші п'ять років ректорства у вищому навчальному закладі створено понад двадцять колективів. Їхніми керівниками є кращі митці Полтавщини (С. Вовченко, В. Гаврилюк, Г. Левченко, П. Лиманський), а учасниками – студенти всіх факультетів. Систематичність і послідовність проведення занять, особистісно-індивідуальна орієнтація й гуманістична спрямованість роботи з молоддю, професійність та вимогливість керівників сприяли набуттю майбутніми фахівцями досвіду музичної, хореографічної, драматичної, літературної, образотворчої й інших видів мистецької діяльності. Водночас мистецьке середовище художньо-творчих колективів, як справедливо наголошував Іван Андрійович, живить, стимулює духовний розвиток кожної особистості, сприяє педагогічній підтримці становлення її як людини культури й високої моралі, як індивідуальності, здатної до позитивних змін у світі, що її оточує. Сучасні науковці на основі результатів лонгітюдних досліджень професійного

зростання учасників мистецьких колективів підтвердили й розвинули теоретичні положення науково-педагогічної концепції І. Зязюна, виявили нові грані спектра позитивних впливів мистецького складника навчально-виховного процесу. Йдеться передовсім про оволодіння значним обсягом мистецько-педагогічної інформації щодо видів, жанрів, художніх стилів царини прекрасного, її термінів, понять і категорій, а також способів відтворення мистецтва та використання різних його видів у педагогічній практиці. З огляду на це, мистецьку діяльність у системі професійної підготовки вчителя, що здійснюється незалежно від формального навчання у вищому педагогічному закладі освіти й реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах, визначено як «неформальну мистецьку освіту» (див.: [4]). Духовні підвалини, усвідомлено закладені Іваном Андрійовичем з проєкцією на майбутній успіх у систему роботи Полтавського педагогічного інституту, дали змогу нині узагальнити та логічно виструктурувати функційний обшир неформальної

мистецько-освітньої діяльності учасників художньо-творчих колективів із такими найважливішими його конкретними функційними репрезентантами:

– *функція естетичної соціалізації*: підвищення активності майбутнього фахівця, пов'язаної з формуванням естетичних смаків, здібностей і потреб, пробудженням творчого начала, прагненням жити і творити за законами Істини, Добра й Краси;

– *ціннісно-орієнтувальна функція*: формування світогляду особистості на основі узагальнених та інтерпретованих у мистецтві суспільних подій, розвиток духовності, усвідомлення людини як найвищої цінності, виховання почуття національної свідомості;

– *професійно-евристична функція*: поглиблення знань, умінь і навичок учасника художньо-творчого колективу для високорезультативної педагогічної діяльності;

– *катарсисно-компенсаційна функція*: формування внутрішньої гармонії особистості, сприяння встановленню психічної рівноваги;

– корекційна функція: зміцнення духовних і фізичних сил майбутнього вчителя у вільний від основної роботи час.

Розвій неформальної мистецько-освітньої діяльності в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка сьогодні є творчим, перманентним продовженням ідей філософа й педагога Зязюна. В університеті тримається висока мистецька планка, відбуваються, зрозуміло, і зміни. Поряд із тими колективами, що мають сорокалітню історію (Український народний хор «Калина», Народний аматорський камерний хор імені П. Лиманського, Народний самодіяльний ансамбль танцю «Весна», Народний ансамбль спортивного бального танцю «Грація», Народний естрадно-музичний центр «Вікторія»), створено нові: Народний фольклорний ансамбль «Жива вода», чоловічий ансамбль «Чебрець», чоловічий вокальний ансамбль «Благовіст», ансамбль народного танцю «Козацькі забави», Народний аматорський ансамбль сучасного балету «Марія», ансамбль танцю «Кредо», жіночий вокальний ансамбль «Черемшина», танцювальний колектив «Адажіо», літературно-мистецький театр «Глобус», театр «Фабула», студентський театр естрадних мініатюр «Бум» тощо.

Справжньою мистецькою перлиною та гордістю не лише університету, а й усієї Полтавщини є Український народний хор «Калина», заснований з ініціативи і за безпосередньої участі Івана Андрійовича. З 1979 року ним незмінно керує заслужений працівник культури, заслужений діяч мистецтв України, професор, завідувач кафедри музики Г. С. Левченко. Репертуар цього колективу – хорові перлини українських та зарубіжних композиторів минулого й сучасності, обробки українських народних пісень, кількочастинні музично-хореографічні композиції, створені на основі народної творчості полтавського краю, оркестрові, інструментальні твори.

Учасники хорової, оркестрової й танцювальної груп – вихованці та викладачі університету, вчителі, навіть учні навчальних закладів Полтави – майбутні студенти. Кількісний склад колективу – понад сто двадцять осіб. За час свого існування Український народний хор «Калина» став учасником багатьох регіональних, всеукраїнських і міжнародних конкурсів, оглядів художньої самодіяльності, фестивалів народної творчості. Колектив активно пропагує українське мистецтво на Батьківщині та за її межами. З великим успіхом відбулися його гастролі в Австрії, Бельгії, Болгарії, Італії, Німеччині, Польщі, Туреччині, Франції, Швейцарії, Швеції.

Визначальним напрямом діяльності колективу є музично-хореографічне просвітництво, виховання молоді в патріотичному дусі – любові до рідної пісні, поваги до українського народу, його мови, культури, відданості Батьківщині.

Славну історію має Народний самодіяльний ансамбль танцю «Весна», створений 1979 року. На запрошення І. Зязюна його очолив провідний хореограф Полтави В. Гаврилюк, діяльність якого

продовжували В. Білошкурський, О. Нікішов, О. Живолуп. Нині «Весною» керує старший викладач кафедри хореографії Л. Б. Пригода. У репертуарі колективу – українські народні хореографічні перлини, танці народів світу, композиції провідних балетмейстерів України. Свою майстерність в ансамблі відшліфовують студенти різних спеціальностей, артисти обласного театру, вчителі міста. Колектив є багаторазовим володарем Гран-прі, лауреатом міжнародних, всеукраїнських та обласних конкурсів хореографічного мистецтва в Україні, Австрії, Білорусі, Росії.

Духовні традиції університету продовжує Народний аматорський камерний хор, який носить ім'я керманича колективу в 1988 – 2002 роках, заслуженого працівника культури України, доцента кафедри музики П. Лиманського. Послідовниками цього самобутнього митця в різні роки були В. Сидоров та Ю. Пелевіна. Уже понад десять літ із колективом працює старший викладач кафедри музики С. Жмайло. У концертних програмах звучать твори різних жанрів і стильових напрямів – кантати, фрагменти з опер, духовна музика, обробки народних пісень М. Колеси, М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка, твори зарубіжних композиторів-класиків, вітчизняних авторів – М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Вербицького, С. Воробкевича, М. Лисенка, Я. Яциневича і ін. Народний аматорський камерний хор ставав переможцем багатьох міжнародних, всеукраїнських та регіональних конкурсів, з успіхом гастролював Німеччиною, Італією.

Серед художніх колективів університету, які пропагують сучасне мистецтво, вирізняється Народний самодіяльний музично-естрадний центр «Вікторія», створений за часів ректорства І. Зязюна. Із перших днів і дотепер його очолює старший викладач кафедри музики С. Вовченко. Колектив виконує вокальні й інструментальні естрадні композиції, українські народні пісні в сучасній обробці, твори вітчизняних та зарубіжних композиторів. Понад п'ятдесят відсотків репертуару – авторські твори С. Вовченка, його аранжування пісень і інструментальних композицій. Учасники «Вікторії» – студенти й викладачі кафедри музики Полтавського педагогічного – переможці міжнародних та всеукраїнських конкурсів і фестивалів.

Заслужену славу здобув створений у 1975 році Народний ансамбль спортивного бального танцю «Грація». З перших днів і до сьогодні його очолює заслужений працівник культури України, суддя міжнародної категорії Всесвітньої Ради Танцю, президент Полтавського обласного осередку Асоціації спортивного танцю України, доцент кафедри хореографії П. Горголь. У репертуарі ансамблю – спортивні бальні танці європейської та латиноамериканської програм. Учасниками колективу є студенти університету – багаторазові чемпіони України, фіналісти і призери офіційних чемпіонатів світу та Європи, переможці відкритих чемпіонатів Італії, Франції, Німеччини, Ізраїлю, США, Канади.

З-поміж випускників «Грації» – 36 майстрів спорту України. Географія концертних виступів колективу досить широка: Австрія і Білорусь, Голландія й Литва, Німеччина й Чехія.

Окрасою мистецьких заходів університету, міста та області є й Народний фольклорний ансамбль «Жива вода», якому присвоєно звання його засновника й першого керівника – заслуженого артиста, члена Національної спілки композиторів України П. Бакланова. Справу цього знаного митця гідно продовжує його дружина – заслужений працівник культури України Л. Бакланова. До репертуару ансамблю ввійшли кращі зразки фольклорної спадщини жителів різних регіонів – Полтавщини, Слобожанщини, Житомирщини, Чернігівщини, Київщини, Рівненщини, Черкащини, Сумщини. Високий професіоналізм учасників колективу «Жива вода» – студентів факультету філології та журналістики – забезпечує вагомі результати на міжнародних і всеукраїнських конкурсах.

Яскравістю і своєрідністю вирізняється з-поміж колективів університету Народний чоловічий вокальний ансамбль «Чебрець», ініціатором створення в 1998 році і першим керівником якого був викладач історичного факультету О. Лаврінченко – племінник І. Зязюна. Мистецько-просвітницькі традиції, які він започаткував, сьогодні продовжують музикант Л. Співак і доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Ю. Вільховий. У репертуарі колективу – обробки українських народних пісень, музичний фольклор, записаний студентами та викладачами факультету на Полтавщині, оригінальні твори українських композиторів. Учасники колективу – майбутні вчителі-історики – здійснюють активну концертну діяльність у місті й області.

Незмінним учасником університетських і різних крайових мистецьких заходів є Народний академічний ансамбль «1000 років музики», керівником якого понад двадцять років є професор кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії І. Цебрій. Колектив неодноразово ставав переможцем і лауреатом міжнародних та всеукраїнських конкурсів і фестивалів.

Особливим підходом до організації мистецько-освітньої діяльності в університеті вирізняється вокальний жіночий ансамбль «Свічадо», заснований та очолюваний старшим викладачем кафедри музики Н. Ремезовою. Учасники колективу – студенти психолого-педагогічного факультету – оволодівають уміннями відтворювати народні та авторські твори шкільного репертуару, опановують специфіку роботи керівника вокального ансамблю, співпрацюючи з учителями музичного мистецтва, учнями загальноосвітніх шкіл та інтернатів. Ансамбль «Свічадо» користується великою шанвою в полтавському регіоні.

Традиції мистецько-просвітницької роботи, авторство яких належить І. Зязюнові, продовжуються й у діяльності тимчасово діючих (їх понад п'ятсот) художньо-творчих колективів. Їх створюють

ініціативні студенти з метою участі в різноманітних заходах. Такими є вокальні та хореографічні дуети, тріо й квартети, театральні групи, команди КВК, СТЕМи. Вони не лише репрезентують Полтавський педагогічний на святах, мистецьких ярмарках, зустрічах, «круглих столах», конференціях, семінарах, ювілеях навчальних закладів, а й збагачують підготовку майбутніх учителів мистецько-освітньою компонентою, що, своєю чергою, створює особливе освітнє середовище, яке сприяє успішному особистісно-професійному розвитку студентів.

Найпромовистішим результатом збереження і примноження традицій, пов'язаних з І. Зязюном, є найбільша гордість Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка – тисячі випускників. Їм до снаги і під силу не тільки сприймати й на досить високому рівні відтворювати різні види мистецької діяльності, а й використовувати її як органічний складник власного професійного становлення та важливий засіб навчання й виховання молодого покоління.

Надійно апробована в Полтавському педагогічному університеті ідея гармонійного єднання педагогіки й мистецтва в підготовці майбутніх учителів набула розвитку і в наукових дослідженнях І. Зязюна післяполтавського періоду. Він обґрунтував основи педагогіки добра та краси педагогічної дії. Концепцію про те, що «життєдайні начала Добра, Любові, Істини і Краси перебувають у руках Учителя», здатного формувати пізнавальні запити й духовні потреби учнів, розвинули і збагатили представники його наукової школи. Вони ґрунтовно й різновекторно схарактеризували шляхи формування педагогічної майстерності сіваців доброго, розумного й вічного засобами різних видів мистецтв (М. Букач, І. Зайцева, М. Лещенко, В. Орлов, Н. Сегеда, Т. Скорик, Т. Смирнова, С. Швидка, О. Шевнюк та ін.) [2, с. 267–269].

Наукова школа І. Зязюна сьогодні сконцентровує величезну творчу енергію вчених, координує їхню діяльність під час наукового пошуку, і, що особливо важливо, максимально сприяє розкриттю творчих здібностей молодих дослідників. Академік Зязюн зростив плеяду вихователів, учителів, науковців, які несуть ідею педагогіки добра людям [1]. Досить згадати хоча б колишню випускницю фізико-математичного факультету Полтавського педагогічного інституту, а нині професора М. Лещенко, яка достойно продовжує справу свого вчителя, впроваджуючи в освітню практику ідеї єдності науки й мистецтва. Після захисту 1999 року докторської дисертації «Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США)» Марія Петрівна опублікувала розвідки з компаративної педагогіки, педагогічної майстерності, інноваційних педагогічних технологій: «Виховання казкою», «Мистецька гра», «Виховання в природі», «Драматична творчість», «Виховання мистецтвом». Її ідеї творчо перегукуються із засадничими положеннями філософсько-педагогічного

вчення академіка Зязюна. У її навчально-методичному посібникові «Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності» розкрито найзнаковіші досягнення світової педагогіки, власний багаторічний досвід підготовки майбутніх учителів, секрети творення пізнавально-активного поля позитивного потенціалу в приватній школі «Чарівний світ». У наукових студіях М. Лещенко яскравими життєвими барвами й мелодіями реалій постає краса буднів педагогічної праці, процес виховання обдарованої особистості, її становлення й самоствердження [3, с. 113–114].

Важливо наголосити, що багато випускників Полтавського педагогічного інституту (університету), які обрали наукову стежу (В. Березан, Л. Зімакова, Ю. Мохірєва, Н. Павленко, О. Рудич, Ю. Стиркіна, Н. Сулаєва, І. Цебрій), творчо розвивають ідеї освітньої філософії, яку пропагував І. Зязюн, обґрунтовують основи творення педагогом доброго, прекрасного світу на основі почуттєво-емоційної сфери. У науковій школі академіка Зязюна славне сьогодні, але – твердимо з упевненістю – ще пліднішим і яскравішим буде майбуття.

Насамкінець зауважимо, що Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка зберігає і примножує освітньо-виховні та наукові традиції І. Зязюна. Що ж до духовного збагачення майбутніх педагогів, якому виняткову увагу приділяв вчений і педагог, то воно пов'язане передовсім з утвердженням музичного, хореографічного, літературного, образотворчого, театрального мистецтва і як напряду фахової підготовки, і як способу життя, творчості викладачів та студентів. Досвід організації мистецько-освітньої діяльності у ВНЗ, та освітня філософія, яку теоретично обґрунтував й успішно втілював у життя ректор-новатор, дають право констатувати, що взаємовплив і взаємодоповнення науки й мистецтва забезпечують високу якість професійної підготовки майбутніх учителів.

Література

1. Кузьмінський А. Гуманітарно-екзистенційна педагогіка академіка Зязюна І. А. / А. Кузьмінський // Електрон. ресурс. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/25240/1/Elita_2016_45_1_Kuzminskyi_Humanitarno-ekzistentsiina.pdf
2. Лещенко М. П. Наукова школа академіка Івана Зязюна / М. П. Лещенко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 259–269.
3. Психолого-педагогічний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: історична, організаційно-педагогічна і науково-методична ретроспектива: монографія / В. І. Березан, С. В. Вовченко, В. М. Гайдамака, Н. Ю. Дем'янюк та ін.; за ред. Н. Д. Карапузової. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. – 452 с.

4. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти: монографія / Н. В. Сулаєва. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 408 с.

Анотації

Микола СТЕПАНЕНКО

Ректор-новатор Іван Зязюн

У статті розкрито концепцію Івана Зязюна про гармонійну єдність мистецтва й педагогіки в підготовці вчителя, схарактеризовано полтавський період діяльності цього талановитого вченого й мудрого адміністратора, з'ясовано творчий розвиток традицій, які започаткував ректор-новатор Іван Зязюн у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка (нині – національному університеті), їхній вплив на якість підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: академік І. А. Зязюн, єдність мистецтва й педагогіки, Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Г. Короленка (нині – національний університет), художньо-творчі колективи, наукова школа академіка Зязюна, якість освіти.

Николай СТЕПАНЕНКО

Ректор-новатор Іван Зязюн

В статті раскрыта концепция Ивана Зязюна о гармоническом единстве искусства и педагогики в подготовке учителя, охарактеризован полтавский период деятельности этого талантливого педагога и мудрого администратора, освещено творческое развитие традиций, родоначальником которых является ректор-новатор Иван Зязюн, в Полтавском государственном педагогическом институте имени В. Г. Короленка (ныне – национальном университете), их влияние на качество подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: академик И. А. Зязюн, единство педагогики и искусства, Полтавский государственный педагогический институт имени В. Г. Короленко (ныне – национальный университет), художественно-творческие коллективы, научная школа академика Зязюна, качество образования.

Mykola STEPANENKO

A rector and innovator Ivan Zyzyun

The article deals with the concept by Ivan Zyzyun about harmonious integrity of art and pedagogy in teacher training, Poltava period of life of this talented scholar and wise administrator was defined, creative development of Poltava State Pedagogical Institute named after Korolenko (now national University), the traditions which were initiated by Rector-innovator Ivan Zyzyun and their impact on the quality of future teachers training were analyzed and studied.

Keywords: academician I. A. Zyzyun, the integrity of art and pedagogy, Poltava State Pedagogical Institute named after Korolenko (now national University), artistic and creative society, Academician Zyzyun's scientific school, quality of education.